

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Karonen, Petri

Title: Teräväkielinen ja liukas, mutta kruunulle korvaamaton virkamies : tapaustutkimus murroskauden hallinnosta 1620-1630-luvun Turussa

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © 2021 Petri Karonen

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Karonen, P. (2021). Teräväkielinen ja liukas, mutta kruunulle korvaamaton virkamies : tapaustutkimus murroskauden hallinnosta 1620-1630-luvun Turussa. *Ennen ja nyt*, 21(5), 35-48.
<https://doi.org/10.37449/ennejanyt.110950>

Petri Karonen

Teräväkielinen ja liukas, mutta kruunulle korvaamaton virkamies. Tapaustutkimus murroskauden hallinnosta 1620–1630-luvun Turussa

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Artikkeli käsittelee huonon hallinnon ja korruption määrittelyä ja tunnistamista Ruotsin valtakunnan itäisen osan tärkeimmässä kaupungissa Turussa 1620–1630-luvulla. Tarkastelu keskittyy ennen muuta kauppias, pormestari, linnankreivi ja alikäskynhaltija Erik Antinpoika Knapeen (n. 1580–1634) ja hänen toimintansa aiheuttamiin reaktioihin kaupunkiyhteisössä. Korruption yleinen määritelmä lähtee tavallisimmin siitä, että kyse on julkisen vallan tai luottamuksen enemmän tai vähemmän vakavasta väärinkäytöstä. Korruptiota on myös esimerkiksi lahjusten vastaanottaminen ja tarjoaminen sekä julkisten varojen tuhlailu tai kavaltaminen. Huonon hallinnon tunnusmerkistöön puolestaan liittyy monenlaisia velvollisuuksien ja tehtävien laiminlyöntejä sekä muun muassa luottamuksellisen tiedon sopimaton hyödyntäminen ja suosikejärjestelmän ylläpito. Erik Antinpoika Knape mahdollistaa aikakauden vielä muotoutumassa olleiden toimintatapojen analyysin ja sen, kuinka asioita ylipäätään saatettiin viranomaisten tietoon, kuinka ongelmia selvitettiin ja millaisiin tuloksiin. Samalla pohditaan toimintatapojen muutoksia (tai vastaavasti pysyvyyksiä) pidemmälläkin aikavälillä. Erik Antinpoika Knapeen toiminnan analyysi paljastaa 1600-luvun ensimmäisten vuosikymmenten viranboidon ongelma-alueita ja tilanteita, joissa liikuttiin huonon hallinnon ja jopa korruptionkin harmaalla alueella. Silti monista tittelistäkin suoraan näkyvä tehtäväkentän laajuus viittovat siihen, ettei aikakaudella ollut ylitarjontaa kruunun tehtävien hoitoon soveltuvista henkilöistä. Knapeen kuoleman jälkeen tilanne alkoi väistämättä muuttua, kun lääninhallinnon uudelleenjärjestelyjen, entisestään tehostuneen valtiollisen veronkannon ja koulutusjärjestelmän kehityksen myötä pystyttiin rekrytoimaan entistä enemmän myös muodollista koulutusta saaneita miehiä hoitamaan viranomaistehtäviä. Vanhat käytänteet tuskin poistuivat, mutta monista ongelmista voitiin nyttemmin saada aiempaa paremmin selkoa.

Turku, kaupunkihistoria, korruptio, huono hallinto, pormestari ja raati, virkamiehet, kenraalikuvernööri, 1600-luku, suurvalta-aika

Petri Karonen, Suomen historian professori, Jyväskylän yliopisto, petri.k.karonen@jyu.fi

Artikkeli kuuluu Jyväskylän yliopistossa toteutettavan Suomen Akatemian rahoittaman projektin In search of corruption and bad governance practices: Swedish and Finnish experiences, ca 1614–1917 (CorGo) tuotoksiin.

Suomen suuriruhtinaskunnan kehittämiseen tarvitaan erikoismiehiä

Ruotsin virkakoneistoa kehitettiin kuumeisesti 1600-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. Keskushallinnon rakennetta ja toimintaa on tutkittu jo pitkään ja samalla todettu sen korkealuokkaisuus. Sen sijaan vähemmälle huomiolle on jäänyt Tukholman vallan kammareista eri puolille lähetettyjen määräysten toimeenpanon toteuttaminen ja kyseisten käskyjen toteuttajat sekä ylipäätään hallinnon toiminta ja toiminnan laatu.

Seuraavassa teemaan pureudutaan tapaustutkimuksen keinoin, mikä mahdollistaa hyvän ja huonon hallinnon sekä korruptioon viittaavien piirteiden tutkimisen. Korruption yleinen määritelmä lähtee tavallisimmin siitä, että kyse on julkisen vallan tai luottamuksen enemmän tai vähemmän vakavasta väärinkäytöstä. Korruptiota on myös esimerkiksi lahjusten vastaanottaminen ja tarjoaminen sekä julkisten varojen tuhlaus tai kavaltaminen. Huonon hallinnon tunnusmerkistöön puolestaan liittyy monenlaisia velvollisuuksien ja tehtävien laiminlyöntejä sekä muun muassa luottamuksellisen tiedon sopimaton hyödyntäminen ja suosikkijärjestelmän ylläpito.¹

Tässä tutkimuksessa edellä mainittuja teemoja seurataan Ruotsin valtakunnan itäisen osan tärkeimmässä kaupungissa Turussa 1620–1630-luvulla. Tarkastelu keskittyy ennen muuta yhden henkilön ympärille. Kyseessä on kauppias, pormestari, linnankreivi ja alikäskynhaltija Erik Andersson Knape (n. 1580–1634)² ja hänen toimintansa aiheuttamat reaktiot kaupunkiyhteisössä. Aikakautensa merkittävimpään porvaristaustaisiin Suomessa toimineisiin henkilöihin kuulunut Knape sopii havainnollistavaksi esimerkiksi erilaisten toimintatapojen analyysiin ja siihen, kuinka asioita ylipäätään saatettiin viranomaisten tietoon, kuinka ongelmia selvitettiin ja millaisin tuloksin. Samalla pohditaan toimintatapojen muutoksia tai vastaavasti pysyvyyksiä pidemmälläkin aikavälillä. Koska Knape oli monessa mukana, hänen avulla pystytään valottamaan erilaisia ilmiöitä eri näkökulmista ja samalla pohtimaan ruotsalais-suomalaisen yhteiskunnan hallinnon ja hallinnan erityispiirteitä tärkeänä murroskautena. Analyysin avulla pystytään myös valottamaan yleisemmin aikakauden ajatusmaailmaa sekä sallituiksi ja kielletyiksi määriteltyjä toimintatapoja.

Erik Andersson Knape oli toiminut porvarina Turussa viimeistään 1600-luvun ensi vuosista lähtien. Valtiovalta kiinnostui Knapesta tai ainakin hänen tarjoamistaan taloudellisista resursseista 1610- ja 1620-luvun taitteessa. Tuohon aikaan Ruotsi oli käynnissä olleiden sotien ja kruunun vanhojen velkojen vuoksi taloudellisesti ahtaalla. Saadakseen käteistä rahaa se ryhtyi vuokraamaan tilojen, kartanoiden, pitäjien tai kokonaisten kihlakuntien veroja maksukykyisille henkilöille. Knape oli yksi näistä varakkaista ja käteissuorituksiin pystyneistä miehistä. Aluksi hän alkoi vuokrata Turun liepeillä sijainnutta Iso-Heikkilän karjakartanoa, mutta hieman myöhemmin hän otti kahdeksi vuodeksi vuokralle Ahvenanmaan kihlakunnan veronkannon kumppaninsa Hans Olofssonin kanssa. Tavallisesti varsinkin laajempien maantieteellisten alueiden vuokraajiksi otettiin vain valtakunnan eturivin aatelisia, joten tässä joukossa turkulainen porvari oli kiistatta poikkeus.³

Turun pormestariksi Knape oli valittu vuonna 1621. Mainitussa tehtävässä hän oli siihen saakka, kunnes kenraalikuvernööri Nils Bielke (1569–1639) nimitti hänet Turun linnaläänin alikäskynhaltijaksi eli käytännössä varamaaherraksi sekä Turun kaupungin linnankreiviksi vuonna 1629. Viimeksi mainitut nimitykset olivat poikkeuksellisia monin tavoin, sillä korkeisiin lääninhallinnon tehtäviin ei aatelittomia tavallisesti otettu ja linnankreivi-tittelikin oli hyvin harvinainen Ruotsin valtakunnassa. Uusi kenraalikuvernööri Gabriel Bengtsson Oxenstierna (1586–1656) ylensi Knapen vielä vuonna 1632 kaikkien Turun lin-

naläänin kaupunkien linnankreiviksi. Hänen vastuullaan oli muiden hallintotehtävien ohella valvoa kuninkaan edustajana Turun, Porin, Uudenkaupungin ja Naantalın oikeudenhoitoa ja hallintoa. Tätä tehtävää Knape hoiti aina kuolemaansa saakka.⁴

Edellä sanotun perusteella Knapan ansioluettelo vaikuttaa moitteettomalta ja turkulainen monin tavoin ansioituneelta herralta. Silti kaikki eivät suinkaan aina arvostaneet Knapan toimintatapoja, vaan hän sai eri aikoina vastata monenlaisiin valituksiin ja syytöksiin, joita yhdisti sekä niiden moninaisuus että vakavuus. Hänen väitettiin syyllistyneen eriateiseen vallan väärinkäyttöön, omavaltaisuuteen yhteisten varojen hoidossa sekä virkamiesten halventamiseen ja laittomaan vangitsemiseen. Pormestari joutui vastaamaan myös aviorikossyytökseen ja väitettiin hänen syyllistyneen henkirikokseenkin⁵. Knape näyttäytyy näin kovin erilaisessa valossa kuin edellä pienoiselämäkerrassaan. Kaikenlaiset syytteet ja varsinkaan perustelematta jääneet väitteet eivät tietenkään koskaan yksistään riitä todisteeksi todellisesta asiaintilasta, mutta tässä tapauksessa Knapea koskevien osin ristiriitaisilta vaikuttavien tiedonmurusten moninaisuus pakottaa tutkimaan asiaa tarkemmin ja ennen muuta pohtimaan asiaa teeman kannalta tärkeimpien eli huonoa ja hyvää hallintoa ja korruptiota käsittelevien väitteiden ja syytteiden kannalta.

Turku oli viimeistään 1610-luvulta alkaen ollut valtiovallan erityisen mielenkiinnon kohteena, joten siinä mielessä Knapan avulla pystytään tutkimaan juuri tällaisten murroskausien vaikutuksia toimintatapoihin. Turkuun keskittyi suuri osa Suomen puoleisen valtakunnan valtarakenteita ja -organisaatioita. Turun linna oli ollut keskiajalta lähtien merkittävä maallisen ja sotilashallinnon keskus ja vuodesta 1623 alkaen kaupungissa toimi valtakunnan toinen hovioikeus, jonka presidenttinä toimi vastanimetty kenraalikuvernööri Nils Bielke aina kesään 1630 saakka. Sen lisäksi Turku oli myös hiippakunnan piispan residenssikaupunki ja myös kooltaan Suomen suuriruhtinaskunnan ylivoimaisesti suurin kaupunki. Siellä asui tarkasteluajalla viitisentuhatta asukasta.⁶

Suomen puoleinen valtakunnanosa oli tarkastelujaksolla ylipäätään valtiovallan tarkan silmälläpidon alla. Siihen oli syynsä, sillä Tukholmassa aluetta kuvattiin vähemmän mairittelevilla ilmauksilla ja sitä pidettiin ilmeisen perustellusti alikehittyneenä. Tilanteen oli muututtava, sillä Ruotsin oli saatava kaikkialta käyttöönsä sodissa tarvittavat resurssit nopeasti ja tehokkaasti. Tavoitteisiin pääsemiseksi kruunu tarvitsi virkeitä ja mielellään jo entuudestaan vahvuutensa osoittaneita miehiä. Erik Andersson Knape kuului näihin sinänsä varsin vähälukuisiin henkilöihin, joille myönnettiin tiettyjä toimintavapauksia. Se ei kuitenkaan tarkoittanut, etteikö hänen tekemisistään voitu valittaa ja kannella hänen esimiehilleen. Juuri tällaisen valitusprosessin kautta on saatu tietoa näistä väitetyistä väärinkäytöksistä. Turku oli tässäkin suhteessa keskeinen paikka, koska valitukset voitiin osoittaa suoraan kenraalikuvernööri-presidentille hovioikeuteen. Tällainen menettely oli monin tavoin käytännöllisempää kuin esimerkiksi valittaa asioista suoraan Tukholmassa olleille keskusvirastoille tai valtiopäiville kokoontuneille säädyille.

Tuomiokirja-aineisto korruption ja huonon hallinnon todistajana

Oikeusaineiston avulla voi yllättävän monipuolisesti tutkia huonon hallinnon eri muotoja, vaikka piiloluku eli peittoon jäävien tapausten määrä tällaisissa tapauksissa on todennäköisesti suuri. Silti kaupungeissa – ja varsinkin Turun kaltaisessa varsin tiukan valtiollisen ja yhteisöllisen kontrollin alaisessa kaupungissa – vallanpitäjien laiminlyönnit tulivat todennäköisesti näkyviksi tai ainakin huomattavasti helpommin kuin esimerkiksi jossakin lähestulkoon tiettömien taipaleiden takana olleissa perifeerisissä maalaisyhteisöissä.

Ruotsalainen 1600-luvun kaupunkihallinto luo mahdollisuuden tarkastella väitettyjä ja todellisia tehtävänhoitoon liittyneitä väärinkäytöksiä, vaikka piiloluku näissä pienissä kaupungeissa oli tietenkin suuri. Silti yleensä korkeintaan muutaman sadan hengen yhteisöissä⁷ erilaisten väärinkäytösten esilletulo

ja niiden kirjaaminen erilaisiin aineistoihin oli tavallisesti systemaattisempaa ja aineistojen säilyvyys jälkipolville parempaa kuin maaseudulla, jossa asioiden vireillepano kesti pidempään kuin kaupungeissa, joissa tuomioistuimet olivat ainakin periaatteessa koolla aina tai ainakin oikeuden istunnot nopeasti sovittavissa.

Väitettyjä väärinkäytöksiä voitiin tuoda maallisen esivallan tietoon useiden pysyvien tai tilapäisten organisaatioiden kautta ja avulla. Edellä jo todettiin, kuinka oikeuslaitos oli tärkeä ja todennäköisesti keskeisin näitä asioita selvittänyt organisaatio.

Tuomioistuinten toiminnasta monipuolisesti kertovia alioikeuksien tuomiokirjoja on säilynyt varsin kattavasti aina 1620-luvun alkupuolelta. Turun raastuvanoikeuden pöytäkirjoista on monilta tutkimusjakson vuodelta olemassa peräti kaksi eri versiota eli hovioikeuteen lähetetty puhtaaksikirjoitettu renovoitu tuomiokirja ja kaupungin oikeuslaitoksen omaan käyttöön laadittu versio.⁸

Tämän artikkelin pääkysymystä on kuitenkin pakko lähestyä ennen muuta toisen käden lähteistöksi katsottavalla materiaalilla, sillä tutkielman avaintapaukseksi osoittautunut kesällä ja syksyllä 1626 Turun hovioikeudessa käsitelty oikeusjuttu tunnetaan ainoastaan Henrik Gabriel Porthanin keväällä 1794 kahdessa *Abo Tidningar*-lehdessä julkaistusta tiivistelmästä. Lehdessä selostettiin alkuperäisten asiakirjojen avulla Turun hovioikeudessa käsiteltyä tapausta, joka koski Turun pormestarina tuolloin toimineen Erik Andersson Knapen ja kaupungin muun raadin välistä kiistaa. Kyseiset dokumentit ovat sittemmin kadonneet Turun palossa 1827, minkä vuoksi jokaista tapauksen väitettä ei ole voitu todentaa alkuperäisistä lähteistä. Kuitenkaan ei näytä olevan mitään syytä epäillä julkaistun aineiston todenperäisyyttä. Lehti puolestaan perusteli yli puolitoista vuosisataa aiemmin tapahtuneen jutun esittelyä kertomalla sen olevan osuva aikakautensa elämän kuvaus. Toisin sanoen jo 1700-luvun lopulla juttua pidettiin erityisenä. Silti on vaikea arvioida, pidettiinkö tapausta aidosti osoituksena menneiden aikojen oudoista ja tuolloin jo unohdetuista toimintatavoista vai oliko kyseessä omaan julkaisuaikaansa liittynyt peitelty kritiikki, jolla pyrittiin kiertämään kustavilaisen ajan ankaraksi kehittyneitä sensuuria.⁹

Pormestari ja raati vastakkain: syytteet huonosta hallinnosta ja väärinkäytöksistä

Tosi oli kyseessä, kun asiaa käsiteltiin vasta kolmatta vuottaan toiminnassa olleessa Turun hovioikeudessa syksyllä 1626. Jo kesällä yhtä henkilöä lukuun ottamatta kaikki muut Turun raadin jäsenet – kahdeksan raatimiestä ja kaupunginkirjuri¹⁰ – oli kannellut Knapen väitetyistä väärinkäytöksistä Nils Bielkelle. Tilanteen teki hankalaksi se, että jo tuolloin Bielken ja Knapen yhteistyö toimi hyvin monilla aloilla. Bielke oli myös osoittanut monin eri tavoin suomalaisille Ruotsin kuninkaan alamaisille, kuka maankolkassa todella käski ja ettei minkäänlaisia omavaltaisuuksia tulisi suvaitsemaan. Mutta koskivatko nämä säännöt myöskin Bielken läheisiä avustajia? Oliko Knape ylipäätään syyllistynyt niihin rötöksiin, joista häntä syytettiin?

Kaupungeissa pormestari ja raati toimivat kollektiivina, mutta jo tarkasteluajalla oli varsin tavalista, että raastuvanoikeuden kokouksia johtanut pormestari miellettiin ennen muuta kaupungin ”etumieheksi” (*förman*). Hän oli tosiasiaa vastuussa suurimmasta osasta kaupungin hallintoon ja oikeudenhoitoon liittyvistä isoista asioista ja myöskin niistä pienistä. Tämä näkemys tulee omalla tavallaan esille myös raadin valituksessa ja on siksi kiinnostava hallinnon laadun arvioinnissakin.¹¹

Raati esitti Bielkelle seitsenkohtaisen valituskirjelmän, johon Knape vastasi lokakuussa 1626 hovioikeuden istunnossa. Aikanaan tuli raadin vuoro antaa oma vastineensa pormestarille. Suurin osa syytöksistä koski epäiltyjä taloudellisia väärinkäytöksiä. Oli enemmän sääntö kuin poikkeus, että valtiovalta kiinnostui juuri tällaisista väitteistä ja halusi selvittää tosiasiat, sillä omaneduntavoittelua ei siedetty.¹² Siksi raati oli panostanut valituksensa ensimmäiseen kohtaan. Syytteen mukaan pormestari oli kahden

vuoden ajan kerännyt sekä aksii- eli valmistusverotulot¹³ että kaupunginkellarin tuotot. Valittajien mukaan kuninkaallinen majesteetti oli myöntänyt viimeksi mainitun niin sanotun kellarivapauden eli oikeuden tuoda tullitta ulkomaisia juomia kaupunkiin koko raadille eli se oli heidän mukaansa tarkoitettu kattamaan kaikkien raatiin kuuluneiden palkkakuluja.

Valituksessa väitettiin kolmessa erillisessä kohdassa, että erilaisten verojen ja maksujen kanto oli ollut epäilyttävää, tehotonta tai ainakaan työ ei ollut hyödyttänyt raadin jäseniä itseään. Tällainen argumentaatio ei suoranaisesti edistänyt heidän asiaansa, sillä se kuulosti todennäköisesti sekä Bielken että hovioikeuden asessorienkin korvaan juuri siltä, mistä he olivat itse syyttäneet pormestariaan – oman edun tavoittelulta. Knape osoitti viileästi, etteivät mahdolliset ongelmat olleet hänen syytään ja että kaikki saadut kaupunkiverot ja -maksut sekä sakkotulot oli todellakin tilitetty kaupunginkassaan määräysten mukaisesti. Osuva piikki kohdistui tonttiäyrisuorituksiin. Knape totesi niiden keruun olleen kaupungin kämnerin vastuulla. Tämän kunkin raatimiehen vuorollaan tavallisesti vuoden kerrallaan hoitaman tehtävän kaksi edellistä haltijaa olivat itse mukana laatimassa syytekirjelmää.¹⁴ Knapan selvityksen jälkeen valittajat vakuuttivatkin halunneensa vain saada selvyuden näihin itseään askarruttaneisiin asioihin.

Raati väitti myös, että Knape oli toiminut tekemäänsä pormestarinvalaa vastaan. Varhaismodernissa yhteiskunnassa toteennäytetyllä valanrikkomisella oli erittäin vakavat seuraukset, jopa kuolemantuomio oli mahdollinen. Kantelijoiden mukaan pormestari ei ollut antanut raadille ”hyviä neuvoja”, jotta he olisivat jatkaneet kenraalikuvernööri Bielken heille tarjoamaa pikkutullin vuokrausta. Pikkutulli oli tuolloin vielä tuore kansleri Axel Oxenstiernan kansainvälisistä esikuvista kehittämä verotusinstrumentti, jossa kaikista kaupunkiin tuoduista tuotteista tuli maksaa erikseen tullimaksu. Kruunu halusi toiminnan perustamisvaiheessa ulkoistaa veronkannon yksityisille toimijoille eli vuokrata työn joko yksityisille varakkailla henkilöillä tai – kuten tässä tapauksessa – kaupunkien hallintovirkkamiehille kollektiivisesti.

39

Knape selitti tämänkin tilanteen kannaltaan parhain päin. Taustalla oli se, että kaupungin raati oli ottanut kollektiivina pikkutullin vuokrauksen hoitaakseen vuonna 1625, yhden vuoden vuokrausajalla. Kruunulle tuli maksaa tasan tuhat taaleria. Turussa päädyttiin tuolloin poikkeukselliseen menettelyyn, jossa kaupunki ei suinkaan kerännyt pikkutullia kaupungin porteilla, vaan antoi tulliaitojenkin rappeutua. Sen sijaan kaupunkilaisilta kerättiin erillinen vero, jolla oli tarkoitus maksaa valtiolle vuokrasumma. Veroja ei kuitenkaan kertynyt tarpeeksi ja Knape sai pormestarina¹⁵ vastata puuttuneesta summasta, eli noin 200 taalerista, maksamalla ne omista varoistaan. Hän totesi, ettei toista kertaa lähtisi takaamaan summaa koko kaupungin puolesta. Niinpä pikkutulli vuokrattiin 1300 taalerista raatimies-kauppias Henrik Frågerille. Tällä kertaa kuitenkin täysin määräysten mukaisesti eli tullinkanto suoritettiin pilkulleen. Tuskin oli sattumaa, että Fråger jäi ainoana raadin jäsenenä pois Knapea vastaan nostetusta syyteestä.¹⁶

Tässäkin tapauksessa ilmeni Nils Bielken kaksoisrooli: hän oli yhtäältä Suomen suuriruhtinaskunnan (pois lukien Pohjanmaa) korkein hallintoviranomainen ja muun muassa uusien alamaishilse maksettaviksi määrättyjen kruununverojen keruun toimeenpanija. Toisaalta hän istui Turun hovioikeuden presidenttinä ja oli siten vastuussa oikeuslaitoksen toimivuudesta. Tämä yhdistelmä takasi hänelle valtakunnan itäisten osien vaikutusvaltaisimmin miehen aseman.¹⁷ Silti on todennäköistä, että tämä tullivuokrausta koskeva kiista on painostanut Bielkeä ottamaan asian tutkittavaksi, sillä turkulaiset olivat samoihin aikoihin valittaneet asiasta myös Tukholmaan kamarikollegioon. Lisäksi kuningas Kustaa II Aadolf lähetti Bielkelle kirjeen lokakuun alussa 1626 samasta asiasta ja vaati asian selvittämistä.¹⁸ Tässäkin asiassa raati peräytyi ja joutui tunnustamaan, että Bielke oli useaan otteeseen tarjonnut tullivuokrauksen jatkamista.

Jo tulliasian yhteydessä oli käynyt ilmi, että Knape ei suinkaan ollut henkilönä erityisen kärsivällinen tai hienotunteinen. Raati valitti pormestarin jättäneet heidät vaille tukea: he olivat kuin lammaslauma ilman paimenta. Tässä näkyy aikakaudelle tyypillinen käsitys pormestarin toimimisesta kaupungin (ja raa-

din) etumiehenä. Knapen vastauksesta paljastuu vain hädin tuskin peitelty tuskastuminen, sillä hänen mukaansa kukaan ei olisi estänyt raatia ottamasta vuokrausta vastaan, ”sillä eiväthän olleet mitään omaa parastaan tietämättömiä lapsia”.¹⁹

Raatimiesten mukaan pormestari oli käyttäytynyt raadin jäseniä kohtaan epäkohteliaasti päivittäin. He saivat tuta pormestarilta ”sanoin ja teoin osoitettua häpeää ja halveksuntaa, röyhkein sanoin ja nuhtelemalla” jopa istuessaan tuomareina raastuvassa. Käytöksestä suorastaan ahdistuneet raatimiehet halusivat kaikki erota tehtävistään. Tällä kertaa Knappe myönsi olleensa varsinkin virkauransa alkuvaiheessa kovasanainen, mutta mielestään siihen oli ollut syytäkin. Lisäksi hän puolusteli tekojaan toteamalla, ettei häntä koskaan tavattaisi ”olutpenkistä pilkkaamasta rehellistä miestä” ja että hän sanoi sanottavansa aina silmästä silmään.²⁰ Toiminta ei tietenkään osoita hyvää hallintoa, mutta asiaan ei kiinnitetty mitään erityistä huomiota tai siitä ollut mitään seuraamuksia eli vaikkapa nuhteita pormestarille tai näyttäviä ulosmarseja tuomioistuinten jäsenyydestä. Oman aikansa ”management by perkelettä” oli siedettävä, sillä ainoastaan silloin, kun johtomiehen toimintaan sisältyi käsivarren mittainen muu syntilistä, voitiin käyttäytymiseen liittyneet ongelmat nostaa esiin.²¹

Lahjuksia, hylynryöstö ja aviorikos – vai sittenkin kaupungin yhteisen edun valvontaa ja löysiä puheita?

Pormestari oli selvinnyt edellä mainituista syytteistä varsin helposti, mutta vielä oli käsittelemättä joukko raskaita väitteitä. Raadin mukaan Knappe oli syyllistynyt kaupungin varojen väärinkäyttöön osoittamalla ylenpalttista vieraanvaraisuutta kaupungissa piipahtaneille arvovieraille. Sinänsä tällaiset tehtävät olivat mitä luontevin velvollisuus pormestarille, jolla arvatenkin oli riittävän arvokkaat tilat majoittaa ja kestitä Tukholman herroja. Teko oli jo vanha, sillä vuonna 1623²² kaupunkia olivat kunnioittaneet läsnäolollaan kuningas Kustaa II Aadolfin läheisin työtoveri, kansleri Axel Oxenstierna sekä kuninkaan velipuoli, valtakunnan amiraali Karl Karlsson Gyllenhielm (1574–1650)²³. Raati valitti myös Knapen pitäneen viimeisen kahden vuoden ajan itsellään kaupungin kellarilta kerätyt aksüsitulot, vaikka kuninkaallinen majesteetti oli tarkoittanut ne koko raadin hyväksi. Näin valituksessa yhdistettiin aksüsimaksut ja raadin mielestä liian suuriksi paisuneet edustuskulut.

Knappe kuitenkin osoitti vuokranneensa kesällä 1623 aksüsit 800 taalerin vuosikorvauksesta täysin vuoden 1617 kauppaordinantian määräysten mukaisesti. Lisäksi hän kertoi sijoittaneensa omia rahojaan lähes 600 taaleria, jotka käytettiin sekä mainittujen mahtimiesten kestitsemiseen että kaupungin etujen edistämiseen. Knappe selitti, että oli sitä paitsi aivan tavallista ja yleinen tapa, että kaupungeissa käyneille korkea-arvoisille vieraille annettiin pois lähtiessä matkaeväiksi ”yksi tai kaksi aamia viiniä tai muuta”. Pormestarin mukaan tällainen kaunis tapa teki aikanaan helpommaksi ottaa yhteyttä päättäjiin, jos ja kun kaupungin asioita oli edistettävä tavalla tai toisella. Sitä paitsi menettely oli aikanaan hyväksytty kaikille kaupungin valantehneille porvareille avoimessa raastuvankokouksessa. Tämän laatuiset vieraanvaraisuudet oli myös tapana maksaa kaupungin varoista. Aikalaisille asialla ei ollut kaikesta päättäen suurta merkitystä, mutta tällaiset juomaerät eivät olleet silti tilavuudeltaan aivan mitättömiä: yksi aami vastasi vetoisuudeltaan 60 kannua eli 157 litraa.

Joka tapauksessa tässä oltiin korruption harmaavyöhykkeellä, mihin raadin paheksunta osaltaan viittaa. Sinänsä varhaismodernille ajalle oli tyypillistä varsin suoraviivainen lahjakulttuuri. Siihen myös pormestari selityksessään viittasi – kyse ei hänen mukaansa ollut lahjuksesta; kyseistä käsitettä ei missään käsittelyn vaiheessa edes mainittu tai viitattu siihen suoraan. Sosiologi-antropologi Marcel Mauss totesikin

jo sata vuotta sitten tutkimuksessaan *Lahja*, ettei lahja koskaan ollut pyyteetön tai epäitsekkäs.²⁴ Tämä havainto saa vahvistusta myös 1600-luvun ruotsalaisesta yhteiskunnasta, jossa lahjat ymmärrettiin vastavuoroisiksi. Knape antoi ymmärtää, että hänen toimintansa kaupungin edustajana vuoden 1624 valtiopäivillä osoitti hänen toimintansa yhteisen edun mukaiseksi. Hän otti kunnian kaupungin uusista tullieduista eli niin sanotuista kellarivapauksista, joissa Turulle oli myönnetty lupa tuoda kaupungin kellarille verovapaasti erilaisia alkoholipitoisia juomia. Verovapauksista kertynyt tuotto käytettiin yhteiseksi hyväksi, sillä varat oli suunnattava kaupungin yleisten rakennusten kohentamiseen: niinpä porvariston ei tarvinnut osallistua rakentamiskuluihin samassa mitassa kuin muuten olisi ollut välttämätöntä. Suoraa yhteyttä talven 1623 viinieväiden ja kuninkaallisen majesteetin huhtikuussa 1624 myöntämien avokätisten erioikeuksien välille ei ole osoitettavissa, mutta aiheodisteet ovat ilmeiset ja selvät.

Ero aiempien erioikeuksien määräysten ja nyt saatujen välillä olikin todella huomattava, sillä Kustaa II Aadolf oli vuonna 1616 myöntänyt Turulle kellarivapauden, joka soi turkulaisille oikeuden tuoda vuosittain tullitta 17 aamia espanjalaista viiniä, seitsemän aamia sekä reininviniä että ranskalaista viiniä ”eikä yhtään enempää” muita juomia. Kahdeksan vuotta myöhemmin hallitsija katsoi hyväksi parantaa kellarivapauksia niin, että vuosittain sai tuoda ranskalaista viiniä 16 häränpäätä, reininviniä ja espanjalaista viiniä kumpaakin 10 aamia, viinietikkaa neljä häränpäätä, hunajaviiniä eli simaa (*miödl*) 10 tynnyriä, vahvaa olutta (*mumma*) kahdeksan piippua sekä vielä 14 lästiä saksalaista olutta.²⁵ Muuttamalla eri tilavuusyksiköt litroiksi voidaan suhteellisen luotettavasti vertailla erioikeuksien eroja: vuoden 1616 tullivapauden turvin sai kaupunkiin tuoda tullitta vajaat 5000 litraa alkoholia, mutta vuoden 1624 etuisuus vastasi lähes 33 000 litraa, josta tosin yli puolet oli ulkomaista olutta. Joka tapauksessa Turku ei enää myöhemmin 1600-luvulla saavuttanut parempia erioikeuksia, sillä kaikki myöhemmät anomukset saivat nurjan ja yksiselitteisen ”ei tipu” vastauksen.²⁶

41

Raadin jäseniä kenties lukuun ottamatta aikalaisille lienee ollut selvää, että Knape oli edistänyt merkittävästi kotikaupunkinsa asiaa. Viini-episodiin ei sittemmin palattu, mikä osaltaan kertoo sekä menettelyn tavanomaisuudesta että siitä, ettei Nils Bielkellä tai muillakaan asiaa selvittäneillä ollut mitään halua lähteä tonkimaan yksityiskohtia.

Vielä oli ratkaistava viimeinen kiusallinen asiakokonaisuus. Nils Bielkelle oli nimittäin lähetetty syytekirjelmän lisäksi anonymi kirje – jonka laatijoiksi paljastuivat kuitenkin entinen kaupunginkirjuri Anders Sigfredsson, raatimies Gewert Bugenhagen ja raatimies Johan Davensberg – jossa kerrottiin yleiseen huhuun viitaten pormestarin sekaantuneen erään Uudenmaan rannikolle haaksirikkoutuneen lyypekkiläisen laivan ryöstöön sekä syytettiin häntä kaksinkertaisesta huoruudesta eli aviorikoksesta, jossa molemmat osapuolet olivat tahoillaan naimisissa. Toteennäytetyistä kaltaisenlaisesta haureudesta tuomittiin tavallisesti aina kuolemaan. Hovioikeudessa kukaan ilmiantajista ei kuitenkaan tohtinut nousta todistamaan asiassa tai esittää muita todisteita. Samoin pormestari rantarosvona oli väitteinä epäuskottava; sitä paitsi tapaus oli aiemmin jo selvitetty ja asiat sovittu. Koska jo aiemmin päätettyjen asioiden uudelleen oikeuteen tuonti oli ehdottomasti kielletty, oli perättömiksi osoittautuneiden väitteiden esittäjille tulossa ankarat rangaistukset. Sen sijaan aviorikos siirrettiin raastuvanoikeuden tutkittaviksi, samoin muodollisesti muutkin valituskohdat, vaikka tosiasiallisesti Knape oli onnistunut murskaamaan käytännössä ne kaikki jo hovioikeudessa. Oikeus totesi samalla, ettei osapuolten välinen sovittu onnistunut istunnossa, joten tämäkin asia siirrettiin tuonnemmaksi.

Myös rangaistuksia jaettiin ja ne iskivät kovasti suurimmiksi vikapäiksi katsottuihin Anders Sigfredsoniin, Gewert Bugenhageniin ja Johan Davensbergiin, mutta muutkin saivat osansa. Hovioikeus totesi, että Knapan pormestarinvalan vastaisesti toiminnasta tullinvuokrausasiasta oli esitetty virheellinen väite. Kolme edellä mainittua tuomittiin kullekin 20 taalerin sakkoihin ja muut ilmiantoon osallistuneet kukin viiden taalerin.

Väite hyllynryöstöstä tuli sekin kalliiksi, sillä kolme päätekiijää sai kukin 170 markan (eli 42,5 taalerin) sakot. Lisäksi raadin oli yhdessä korvattava perusteellisesti valmistautuneen ja vahvasti toimiaan puolustaneen pormestarin peräti 300 taaleriin nousseet oikeudenkäyntikulut. Näin todentamattomat väitteet pormestarin huonosta johtamisesta ja hallinnosta sekä vihjaus korruptioon tulivat kalliiksi tyytymättömille: kuudelle maksettavaa tuli lähes 40 taaleria sakkoina ja kuluina, mutta kolme sai suorittaa melkein sadan taalerin korvaukset. Useat tuomituista olivat menestyneitä kauppiaita, mutta suhteutus raatimiesten vuotuisiin palkkoihin osoittaa rangaistuksen suhteellisen ankaruuden: raadin jäsenille maksettiin noihin aikoihin rahaksi muutettuna jo aikalaisten alhaisena pitämä maksimissaan 15 taalerin vuosikorvaus. Raatimiesten valituksessa näyttääkin ennen kaikkea olleen kyse sen varmistamisesta, että he saisivat oman osuutensa kuvitelluista suurista tuloista, mutta karu todellisuus vei paljolti puutteellisen ja löysiksi heitoiksi jääneen argumentoinnin vuoksi aivan toiseen suuntaan.²⁷

Turun raastuvanoikeuden toiminnassa pormestarin ja raadin välien tulehtuminen näkyi hetkellisesti raadin toiminnassa siten, että heinäkuun puolivälin jälkeen 1626 kokouksissa tuomari tehtäviä hoidettiin minimimiehityksellä. Tavallisimmin paikalla oli ainoastaan Knape itse, joskus yksi raatimies (edellä jo mainittu Henrik Fråger) sekä raatiin kuulumaton kaupunginvouti Sigfrid Johansson ja kaupunginkirjuri Mats Zachariasson Kättärä, joka ei hänkään ollut osallistunut raadin kirjelmöintiin. Toisinaan tuomioistuinta oli vahvistettu myös kruunun edustajilla kuten Turun linnanisäntä Hans Rawalsson Ramilla. Ainakin osa istunnoistakin pidettiin raastuvan sijasta kämnerinkamarilla, joka oli tilana vähemmän arvokas ja pienempikin.²⁸ Viimein Turun hovioikeuden tutkinnan alettua Bielke määräsi väliaikaisiksi tuomareiksi kruunun edustajien sekä Henrik Frågerin, kaupunginvoudin ja kaupunginkirjurin rinnalle ryhmän kaupungin eturivin kauppiaita. Tällä tilapäiskokoonpanolla istuttiin kahden kokouksen eli noin kolmen viikon ajan, mutta jo marraskuun puolivälissä Knape ja viisi raatimiestä istuivat entisillä paikoillaan tuomareina.²⁹

42

Aviorikossyytteistä Knape vapautettiin viimein noin vuoden kuluttua hovioikeuden käsittelystä. Tapaus käsiteltiin erikoislaatussa raastuvanoikeuden istunnossa, jossa puhetta johti poikkeuksellisesti itse Nils Bielke ja paikalla oli raadin lisäksi viisi korkea-arvoista aatelismiestä, kuten käskynhaltija, myöhempi Turun hovioikeuden presidentti Jöns Kurck (1590–1652). Varsinainen syy kaupunkituomioistuimessa merkilliseen tuomarijoukkoon oli eräs kahden aatelissuvun välinen perintöriita, jota Turussa istuttiin yhteensä viikon ajan. Samalla kokoonpanolla saatiin samalla näyttävästi puhdistettua Knapan maine. Aviorikoshuhua erityisesti levittäneet entinen kaupunginkirjuri Anders Sigfredsson sekä raatimiehet Gewert Bugenhagen ja Johan Davensberg eivät edelleenkaan olleet saaneet haalittua kasaan näyttöä raskaiden väitteidensä tueksi. Nyt asia kuitenkin sovittiin oikeuden edessä ja kukin juorun levittäjä pyysi Knapan ystävyyttä ja julisti tietävänsä hänestä vain hyvää ja rehellistä.³⁰

Vaikka Knapan maine näin puhdistui, on asian käsittelyssä silti erikoinen vivahde ja epäily suoranaista vakavan rikoksen peittelystä. Turun raastuvanoikeudessa puitiin syksyllä 1634 Knapan jo kuoltua kiuksallista siveellisyysjuttua, jossa eräs yhteensä kuusi aviotonta lasta synnyttänyt nainen tunnusti alikäskynhaltijan yhden lapsensa isäksi. Erityisesti kuitenkin korostettiin, että Knape oli ollut yhdynnän hetkellä leskimies³¹: näin pystyttiin samalla kätevästi väistämään postuumistikin puheet aviorikoksesta.³² Edesmenneen pormestarin kunnia säilyi, mistä kertoo sekin, että hän sai viimeisen leposijansa Turun tuomiokirkon alttarin alta. Hurskaana miehenä hän oli myös eläessään lahjoittanut tuomiokirkkoon suuren hopeakannun, joka aikanaan kustansi kirkon katon korjauksen.³³

Lopuksi: murrosaika vaatii erityislaatuisia toimijoita ja tekoja

Raatimiesten ja entisen kaupunginkirjurin esimiehestään tekemällä kantelulla ei ollut vaikutusta vaikutusvaltaisen pormestari Knapen maineelle tai hänen toimintaedellytyksiinsä kaupunkiyhteisössä ja laajemminkin Turun linnaläänissä. Paremminkin tämä episodi näyttää vahvistaneen Knapen asemaa, sillä raadin ponnettomat yritykset selittää kirjelmiään parhain päivät antoivat vaikutelman, että mahdolliset hallinnon epämääräisyydet johtuivat nimenomaan heistä, eivätkä tehokkaasti puolustautuneesta pormestarista. Murroskauden käytänteistä kertoo kuitenkin se, ettei episodin seurauksena ketään erotettu tai heille seurannut sakkojen lisäksi muita rangaistuksia. Edes Turun kokoisessa kaupungissa ei ollut ylitarjontaa oikeus- ja hallintolaitoksen toimintaan perehtyneistä miehistä, joten hevillä heistä ei luovuttu. Monet kirjelmään osallistuneista henkilöistä nousivat aikanaan Turussa pormestariksi tai kuten entinen kaupunginkirjuri Anders Sigfredsson, joka pääsi vielä uudelleen Turun kaupunginkirjuriksi. Hän toimi myös muun muassa Nils Bielken valtakirjalla maaseudulla tuomarinsijaisena sekä vielä 1640-luvulla hetken Uudenkaupungin pormestarinakin.³⁴

Knapen vahvaa asemaa yhteisössään korostaa myös se, ettei raati saanut tuekseen kaupungin porvaristoa, joka 1600-luvulla pyrki tavallisesti vahtimaan haukan lailla hallintomiesten toimintaa ja valitti usein hanakasti kaikista koetuista epäkohdista.³⁵ Porvaristo näyttää edellyttäneen erityisesti, että pormestari esiintyi virkansa edellyttämällä tavalla eli toimi kaupungin johtajana ja kantoi vastuun virka-asemaansa kuuluneista tehtävistä. Juuri tällainen henkilö Knape vaikuttaa loppujen lopuksi olleen, sillä porvaristo ei esittänyt häntä vastaan kritiikkiä kollektiivisesti, vaan valitukset tulivat yksittäisiltä henkilöiltä tai turkulaisen yhteisön ulkopuolella. Turkulaisten enemmistön silmissä Knape nautti huomattavaa kunnioitusta, mihin viitto sekin, että hänet valittiin vuoden 1627 ensimmäisille valtiopäiville uudestaan kaupungin edustajaksi.

Nils Bielken rooli prosessissa on mielenkiintoinen, sillä hän näyttää ottaneen pian Suomeen saapumisensa jälkeen Knapen läheiseksi avustajakseen. Knapen aulius ottaa vastaan kruunun tarjoamia vuokra-alueita ja veroja hoitaakseen lienee tehnyt hänestä vallinneissa oloissa oivallisen työrukkasen. Knape näyttää todella olleen Nils Bielken suojeluksessa³⁶, sillä yleensä kenraalikuvernööri-presidentti suhtautui varsin jyrkästi vääriinkäytösepäilyihin ja osoitettuihin virheisiin. Bielke oli tapauksen käsittelyn aikaan sekä Suomen kenraalikuvernööri että Turun hovioikeuden presidentti: tällaista vallan keskittymää ei sittemmin ole Suomessa nähtykään, eikä sitä tunneta muualtakaan Ruotsin valtakunnasta.³⁷ Hänen hallintoaikanaan monet vero- ja taloushallinnon paikallishallinnon viranhoidajat joutuivat tilille vääriinkäytöksistään, eikä ankarien sakkojen langettamisessa tai tehtävistä erottamisissa säästely. Silti suurimmat ongelmat koskivat maaseutua, kun taas sinänsä vähälukuisista ja -väkisistä kaupungeista räikeitä rikkeitä tavataan aidosti vähemmän. Kenties tässä piilee yksi Knapen menestyksen salaisuus: hänen ei suoranaisesti pystytty osoittamaan käyttäneen asemaansa väärin vaan päinvastoin hän vahvisti usein argumenttiaan virallisilla asiakirjoilla ja osoitti toimineensa sovinnaiten tai ainakin ajalle tyypillisten käytäntöjen mukaisesti.³⁸

Bielken ja Knapen suhde muistuttaa jossain määrin juuri tähän aikaan Ruotsin valtakunnassa vasta muotoutumassa ollutta patronus-klientti -järjestelmää. Bielkeä voi pitää Suomen oloissa ensimmäisenä merkittävänä Pohjanlahden itäpuolella vaikuttaneena patronuksena eli ylhäisaateliin kuuluneena isäntänä ja Knapea puolestaan eteenpäin pyrkivänä, selkeästi alempisäätyisenä suojattuna. Myöhemminhän Suomessa Per Brahe rakensi erittäin laajan verkoston omista suojeleistaan samaan aikaan, kun järjestelmä löi itsensä läpi kaikkialla muuallakin valtakunnassa. Sekä ruotsin että suomen hallinnut, ilmeisen riisukaotteinen ja tehtäviensä tasalla ollut Knape sai hoitaakseen monia sellaisia asioita, joihin valtavan vastuun ja työtaakan kanssa paininut ja ”maan kielen” osaamattomuuttaan usein tuskaillut Bielke ei pystynyt tai ehtinyt hoitaa. Siksi hänellä oli myös enemmän liekaa toimia omintakeisilla tavoilla.³⁹

Bielken saatua viimein eron kevättalvella 1631 tilanne muuttui, sillä hänen aikanaan Knaben toimintaan oli suhtauduttu ilmeisen vapaamielisesti. Turun hovioikeus käsitteli keväällä 1632 tapausta, jossa alikäs-kynhaltija oli syytteessä siitä, että oli määrännyt marraskuussa 1630 nihdit hakemaan raumalaisen kauppiaan Hans Magensin (Magnus) majapaikastaan Maarian pitäjän Ruohonpäästä Turun linnaan Nils Bielken kuultavaksi eräistä tullinkantoon liittyvistä asioista. Kuultuaan, ettei Bielke tai Knape kumpikaan olleet enää illalla paikalla, Magens oli halunnut saapua vasta aamulla. Knape oli kuitenkin määrännyt sotilaat hakemaan miehen vaikka väkisin. Kauppiasta hakattiinkin pari kertaa selkään ja raahattiin lopulta käsi-raudoissa linnaan. Upporikas, alun perin Vaasassa vaikuttanut ja myöhemmin Turkuun siirtynyt raumalainen Hans Magens (Magnus) oli sen tason toimija, ettei tätä asiaa sopinut painaa villaisella. Hovioikeus tuomitsi Knaben rauhanvalarikoksesta (*edsöre*) eli tässä tapauksessa kotirauhanrikkomuksesta yhteensä 80 markan eli 20 taalerin sakkoihin sekä korvaamaan kantajan kulut.⁴⁰ Kyse oli kiistatta liällisestä voimankäytöstä ja jopa virka-aseman väärinkäytöstä, mutta asialla ei loppujen lopuksi ollut muuta merkitystä kuin se, että kenraalikuvernöörin käsi ei enää suojellut uskollista alamaista. Knaben virkaura ei silti suinkaan tästä kärsinyt. Päinvastoin vielä syksyllä 1632 kenraalikuvernööri Gabriel Bengtsson Oxenstierna laajensi Erik Anderssonin valtuuksia nimittämällä hänet koko Turun linnaläänin linnankreiviksi.⁴¹

Turussa ei 1620-luvulla kovin tarkasti noudatettu esteellisyys- yms. säädöksiä, vaikka esimerkiksi Maunu Eerikinpojan kaupunginlaissa oli selkeät määräykset vaikkapa samaa sukua olevien enimmäismäärästä raadissa. Kuitenkin hovioikeus oli organisaationa uusi ja toiminnan alkuvaiheissa Nils Bielke pystyi havaitulla tavalla luontevasti ja notkeasti vaihtamaan työrooliaan ilman että siihen kukaan olisi kiinnittänyt huomiota. Myöhemmin tällainen hallintoviranomaisen ja tuomarin tehtävien yhdistäminen ei olisi enää ollut suotavaa.

Edellä sanottuun liittyy kysymys valitusten ja väärinkäytösten tutkintaorganisaatioiden kehityksestä. Oleellista oli, että jo keskiaikaisen lainsäädännön mukaan alamailla oli oikeus valittaa hallitsijalle kokemistaan vääryyksistä. Tavallisimmin tehtiin valitus – koski se esimerkiksi juuri huonoja virkamiehiä tai toivetta saada verohelpotuksia yms. – joko suoraan kuninkaalle tai edustajan välityksellä valtiopäivillä käsiteltäväksi. Lisäksi varsinkin ajalla ennen hovioikeuksien perustamista oli varsin tavallista kutsua koolle kuninkaalliset oikaisukäräjät, jotka nimensä mukaisesti tuomitsivat erilaisia esille nousseita väärinkäytös-syytteitä.⁴² Lisäksi voitiin nimittää erilaisia, tavallisesti tilapäisiksi tarkoitettuja tutkijakuntia ja -komissioita. Niitä oli kahdenlaisia, joista toiset keskittyivät jonkun ongelman tai asian selvittämiseen, esimerkiksi lainsäädännön kehittämiseen. Toiset puolestaan tutkivat ja tuomitsivat väärinkäytöksiä. Tutkijakuntia nimitettiin työskentelemään ennen muuta 1600-luvun jälkipuoliskolla, mutta tämän artikkelin tarkastelujaksolla ne olivat vielä harvinaisia. Kuitenkin nimityksillä pyrittiin paitsi lainkäytön tehostamiseen niin myös siihen, etteivät esteelliset joutuneet tai saaneet käsitellä tapauksia. Tässä suhteessa tilanne oli siis hyvin erilainen kuin vielä 1600-luvun alussa.⁴³ Lisäksi erityisesti kaupunkien virkamiesten virka-aseman väärinkäyttöön tai virkavirheisiin liittyneiden syytteiden tutkinnassa yleistyi vuosisadan puolimaissa hetkeksi komissioraatiooikeus -järjestelmä. Hovioikeus määräsi komissioraatiooikeuden eli jäävittömistä miehistä koostuneen lautakunnan tutkimaan esiinnousseita paikallistason virkarikoksia. Valtakunnan eri kaupunkeihin tällaisia tilapäisiä tutkinta- ja tuomioelimiä näytetään nimetyin usein 1650- ja 1660-luvulla, jonka jälkeen niistä tuli harvinaisia.⁴⁴

Erik Andersson Knaben toiminnan analyysi paljastaa 1600-luvun ensimmäisten vuosikymmenten viranhoidon ongelmakohtia ja tilanteita, joissa kiistatta liikuttiin huonon hallinnon ja jopa korruptionkin harmaalla alueella. Silti kauppias-pormestari-alikäs-kynhaltija-linnankreivin yleinen toiminta ja hänen jo monista titteleis-

täkin suoraan näkyvä tehtäväkentän laajuus viittoivat siihen, ettei aikakaudella ollut ylitarjontaa kruunun tehtävien hoitoon soveltuvista henkilöistä. Knapen poismenon jälkeen tilanne alkoi väistämättä muuttua, kun lääninhallinnon uudelleenjärjestelyjen, entisestään tehostuneen valtiollisen veronkannon ja koulutusjärjestelmän kehityksen myötä pystyttiin rekrytoimaan entistä enemmän myös muodollista koulutusta saaneita miehiä hoitamaan viranomaistehtäviä. Vanhat käytänteet tuskin poistuivat, mutta monista ongelmista voitiin silti saada aiempaa paremmin selkoa.

1 Korruption määritelmistä historiantutkimuksessa esimerkiksi Jens Ivo Engels, "Politische Korruption in der Moderne. Debatte und Praktiken in Großbritannien und Deutschland im 19. Jahrhundert", *Historische Zeitschrift* 282 (2006). Nykypäivää koskeva mainio tiivistys on Ari Salminen & Venla Mäntysalo, Epäeettisestä tuomittavaan. Korruptio ja hyvä veli -verkostot Suomessa (Vaasa: Vaasan yliopisto, 2013), 18. http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-429-2.pdf.

2 Seuraavassa Knapesta käytetään nimeä Erik Andersson Knappe, vaikka hänet tunnetaan myös nimellä Erik Andersson Knapila, minkä lisäksi hän itse käytti nimeä Cnape sekä allekirjoituksena että sinetissään. Katso myös esimerkiksi Petri Karonen, "Knappe, Eerik Antinpoika", Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (viitattu 13.8.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007850>; Veli Pekka Toropainen, Päättäväiset porvarskat: Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623–1670 (Turku: Turun yliopisto, 2016), 41, 300.

3 K. R. Melander, "Vuokraukset ynnä talojen lyhennykset Suomessa, Käkisalmen läänissä ja Inkerissä vuosina 1617–34", *HArk XVI* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1900), 124–128; Erkki Lehtinen, "Piirteitä Suomen hallinnosta vv. 1619–1623", *Historica I. Studia Historica Jyväskylän I* (Jyväskylä: Jyväskylän kasvatustieteellinen korkeakoulu, 1962), 233; Mats Hallenberg, *Statsmakt till salu. Arrendesystemet och privatiseringen av skatteuppbörden i det svenska riket 1618–1635* (Lund: Nordic Academic Press, 2008), esimerkiksi 46–47, 65, 85, 91.

4 Esimerkiksi Erkki Lehtinen, Hallituksen yhtenäistämispolitiikka Suomessa 1600-luvulla (1600–n. 1680). *HTutk LX* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1961), 143, 365; Petri Karonen, Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella (noin 1620–1660). *Studia Historica Jyväskylän I* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1994), 74–79, 82; Petri Karonen, "RAASTUVASSA TAVATAAN". Suomen kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitoksen toimintaa ja virkamiehiä suurvalta-aikana. *Studia Historica Jyväskylän I* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1995), 49–50; Petri Karonen, "Bielke, Nils", Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (viitattu 13.8.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003819>.

5 Tässä ei kuitenkaan käsitellä Erik Andersson Knappin henkikirikossyytettä, joka ei johtanut jatkotoimenpiteisiin. Knapppe tuli itse Porin raastuvanoikeuteen joulukuussa 1625 asiaa selvittämään, sillä kyseessä oli väite 13 vuotta aiemmin tapahtuneesta taposta. Knapppe esitteli oikeudelle kenraalikuvernööri-hovioikeuden presidentti Nils Bielken kirjeen asiasta, minkä jälkeen jutun käsittely lopetettiin. Kansallisarkisto, Helsinki Porin raastuvanoikeuden pöytäkirjat 12.12.1625, 14.12.1625; Karonen 1994, 78, viite 64; Mirkka Lappalainen, Pohjolan leijona. Kustaa II Adolf ja Suomi 1611–1632 (Helsinki: Siltala, 2014), 246–247.

6 Esimerkiksi Karonen 1994, liite 6, 305 ja siinä mainitut lähteet; K. R. Melander, *Drag ur Åbo hovrätts äldre historia och ur rättslivet i Finland under förra hälften av 1600-talet* (Helsingfors: Juridiska föreningen i Finland, 1936), 124, viite 2: Bielken seuraaja hovioikeuteen nimitettiin 5.6.1630.

7 Suurin osa Ruotsin valtakunnan kaupungeista oli pieniä, yleensä reilusti alle 1 000 asukkaan yhteisöjä. Väkilukuarvioista esimerkiksi Sven Lilja, *Historisk tätortsstatistik D. 2 Städernas folkmängd och tillväxt: Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal* (Stockholm: Stads- och kommunhistoriska institutet, 1996).

8 Aihepiirin tutkimustilanteesta ja Ruotsin valtakunnan oikeuslaitoksen pöytäkirja-aineistosta sekä siihen liittyvästi lähdekritiikistä esimerkiksi Petri Karonen, "Perspektiv och metoder inom domboksforskningen i Sverige och Finland cirka 1990–2005", Harry Lönnroth (red.), *Domboken som filologiskt och historiskt forskningsobjekt* (Uppsala: Uppsala universitet, 2007), 25–43; Petteri Impola, Theresia Pettersson, Harry Lönnroth, Petri Karonen, "Från dokument till text. En tvärvetenskaplig syntes av domboksforskningen i Finland och Sverige från senare hälften av 1900-talet till i dag" (tulossa) sekä niissä mainitut lähdeaineistot.

9 "Meddelas i utdrag ur trovärdiga och samtida handlingar, i anseende til de hwarjehanda uplysningar däraf kunna hämtas så väl om tilståndet i orten, som tanke- och lefnadssättet för den tiden." *Åbo Tidningar* 17.3.1794, n:o 11, 24.3.1794 (n:o 12) (luettu historiallisen sanomalehtikirjaston kautta, 21.4.2021). Tekstissä olevia vähäisiä epätarkkuuksia ja virheitä on tätä artikkelia varten tarkastettu ja korjattu tutkimuskirjallisuuden ja lähdeaineistoon vertailun avulla. Porthanista kootusti esimerkiksi Päiviö Tommila, "Suomen ensimmäinen lehtimies", Juha Manninen (toim.), *Porthanin monet kasvot. Kirjoituksia humanistisen tieteen monitaiturista. Historiallinen Arkisto 114* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000), 15–23; Kari Tarkkainen, "Porthan, Henrik Gabriel", Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997– (viitattu 1.7.2021) Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-002599> (ISSN 1799-4349, verkkojulkaisu)

10 Valituksessa olivat mukana raatimiehet Erik Olofsson (Spåre), Mats Hindersson, Lars Palikka, Gewert Bugenhagen, Johan Davensberg, Simon Eskilsson Härkä, Sune Olsson ja Henrik Tawast sekä entinen kaupunginkirjuri Anders Sigfredsson. Turun raatimiehistä Carl von Bonsdorff, *Åbo stads historia på sjuttonde seklet. Bidrag till Åbo stads historia. Andra serien. Andra häftet* (Helsingfors 1892), 205–207.

11 Pormestarin mieltämisestä kaupungin etumieheksi esimerkiksi Karonen 1995.

12 Tämänkaltaisia ongelmia oli kaikkialla valtakunnassa, mutta ne keskittyivät tämän artikkelin aikarajauksen jälkeiseen aikaan. Esimerkiksi Torsten Petré, *Uppsala stads historia 3. Uppsala under merkantilismens och statskontrollens tidsskede: 1619–1789* (Uppsala: Historiekommissionen, 1958), 24–25, 29, 31, 34; Sven Olsson, *Västerås genom tiderna. 4. Burskap och makt: Västerås politiska historia 1613–1862* (Västerås: Västerås kommun, 1988), 101; Petri Karonen, "Royal Mayors (1620–1700): The Bane of the Burghers, the Crown's Scourge, Effective Developers of Urban Government?", Petri Karonen & Marko Hakanen (eds.), *Personal Agency at the Swedish Age of Greatness 1560–1720. Studia Fennica Historica 23* (Helsinki: Finnish Literary Society, 2017), 219–244.

13 Tässä yhteydessä tarkoitetaan vuonna 1622 määrättyjä aksiiismaksuja, joita kannettiin juomien valmistuksesta ja myynnistä, eläinten teurastamisesta ja lihanmyynnistä, talouksissa olleista leivinuuneista sekä yleisesti kaupustelusta. Luettelosta näkyy hyvin, että pääosin oltiin tekemisissä välttämättömyystuotteiden verotuksen kanssa ja kun listaan lisätään jo aiemmin kannetut maksut ulkomaisista alkoholi- yms. juomista, on se varsin kattava. Veikko Kerkkonen, *Etelä-Suomen kaupunkien kruununverot 1614–1650*. HTutk XXX (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1945), 192.

14 Vuosina 1623–1626 kämmereinä olivat olleet vuorollaan raatimiehet Henrik Tawast ja Johan Davensberg. Bonsdorff 1892, 281–282.

15 Toisena maksumiehenä oli sittemmin kuollut toinen pormestari Petter Plagman.

16 Turun pikkutullin kannon järjestämisestä ja vuokraamisesta Kerkkonen 1945, 169–172.

17 Nils Bielken ratkaisevasta roolista pikkutullin kannon aloittamisessa Suomessa ja Turussa erityisesti Kerkkonen 1945, 168–174.

18 Turkulaisten mukaan Bielke ei ollut antanut heidän jatkaa pikkutullin vuokrausta. Bielke vastasi myöhemmin, että turkulaiset olivat itse irtisanoneet sopimuksen. Kerkkonen 1945, 172; Melander 1936, 8.

19 ”de sedan woro som willfahrande fåår uthan heerde”, ”emedan de ju icke woro barn, som ej förstodo sitt eget bästa.” – Åbo Tidningar 24.3.1794, n:o 12.

20 -- ”högeligen öfwer det skamliga föracht dem tilfoghades i ordh och gerningar medh spothlige ordh och snubbor”; ”och att han aldrig brukade finnas på någon ölbenck, till att bespätta någon ehrligh man”.

21 Aiemmassa tutkimuksessa on nostettu esiin 1600-luvun kaupungeista kaikkein värikkäimpiä tapauksia, joissa usein vieläpä varsin korkealle koulutettu pormestari on intoutunut tosissaan solvaamaan alaisiaan, kaupunkinsa asukkaita tai jopa hovioikeuksien tuomareita. Esimerkiksi Gösta Bucht, *Härnösands historia D. 1 Tiden 1585–1721* (Härnösand: Härnösand stad, 1935), 79 (Härnösand); Percy Elfstrand, ”Ur förvaltningshistorien”, *Ur Gävle stads historia / utg. till femhundraårsjubileet*. [red. N. S. Norling ...] (Gävle, 1946), 497–498 (Gävle); Olsson 1988, 96–99 (Västerås); Lars-Olof Larsson, *Växjö genom 1000 år* (Stockholm: Norstedt, 1991), 180 (Växjö); A. H. Virkkunen, *Oulun kaupungin historia 1* (Oulu: Oulun kaupunki, 1953), 391–414; Alexander Jonsson, *De norrländska landshövdingarna och statsbildningen 1634–1769*. Skrifter från institutionen för historiska studier 10 (Umeå: Umeå universitet, 2005), 142 (Oulu).

22 Axel Oxenstierna oli Suomessa ainakin helmikuussa 1623, jolloin hän kävi muun muassa ainoan kerran tarkastamassa Kemion vapaaherrakuntansa tilaa. Aivan samoihin aikoihin Suomessa ja Turussa oli myös Karl Karlsson Gyllenhielm, joka tuli nimenomaisesti järjestämään pikkutullinkantoa Suomessa. Gyllenhielmillä oli myös sotalaitoksen organisointiin liittyviä tehtäviä ja Inkerinmaalla käynnin jälkeen hän palasi uudestaan Suomeen ja Turkuun, jossa oli vielä ainakin heinäkuussa 1623. Nils Ahnlund, *Axel Oxenstierna intill Gustav Adolfs död* (Stockholm: Norstedt, 1940), 362–363; Kerkkonen 1945, 169–170; Mauno Jokipii, *Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I*. HTutk XLVIII: I (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1956), 72–73; Lehtinen 1962, 237; Erkki Lehtinen, ”Suomen asiain muistio maamme uudistuskaudelta”, *HArk* 60 (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1966), 141, myös viite 2.

23 Erik Granstedt, ”Karl Karlsson Gyllenhielm”, *Svenskt biografiskt lexikon*, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13376> (urn:sbl:13376).

24 Marcel Mauss, *Essai sur le Don* (1925; ruots. Mauss Marcel, *Gåvan*. Övers. Marianne Ahrne. Uppsala: Argos; 1972, suom. Lahja: vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa. Suom. Jyrki Hakapää ja Jouko Nurmiainen. Helsinki: Tutkijaliitto 1999).

25 Kellarivapauksista nauttivat ainoastaan tapulikaupungit eli Suomessa vain Turku, Viipuri ja Helsinki. Turun vuoden 1624 kellarivapauksien avokätisyys ilmenee vertailussa Viipuriin. Viipuri oli saanut vuoden 1616 kuninkaallisella päätöksellä oikeus tuoda aksiiista kolme aamia espanjalaista viiniä, kuusi aamia reininviniä ja seitsemän härkätynnyriä ranskalaista viiniä eli alle puolet turkulaisille suodusta viinierästä. Bidrag till Åbo stads historia. Första serien. X. Utgifna af Carl von Bonsdorff (Helsingfors 1898), 51 (BÅH 1:X) (Kustaa II Aadolfin päätös Turun kaupungin Helsingin maapäiville jättämään valitukseen 8.2.1616), 54 (Kustaa II Aadolfin vahvistus kellarivapaudelle 16.5.1616); Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer. Sjätte delen (1621–1632). Utgiven av Carl-Fredrik Corin och Folke Sleman (Stockholm: Norstedts tryckeri, 1985), 272–273 (Kustaa II Aadolfin kirje 27.4.1624 Turun kaupungille); myös BÅH 1: X (Kaarle-herttuan privilegiot Turulle 14.4.1600), 34, 56–57; myös Kerkkonen 1945, 193.

26 Mittayksikköjen muuntamisessa on käytetty erityisesti teoksia Karl Lindstedt, *Svenska meterbok* (Stockholm: Hjalmar Linnströms förlag 1883) (<http://www.thorsaker.se/diverse/vikter.htm>); Kustaa H. J. Vilkkunen, *Juomareiden valtakunta. Suomalaisen kätti ja kulttuuri 1500–1850* (Helsinki: Teos, 2015), liitteet 1 ja 2.

Myöhemmistä päätöksistä BÅH 1:X, 103–104 (Kristiinan vastaus Turun kaupungin valitukseen 20.1.1645), 104–105 (Kristiinan päätös Turun valtiopäivävalitukseen 29.3.1647), 110 (Kristiinan päätös valtiopäivävalitukseen 8.11.1650), 118 (Kuningatar Kristiinan päätös valtiopäivävalitukseen 7.8.1654), 137 (Kuninkaallisen majesteetin vastaus valtiopäivävalitukseen 31.8.1664), (Kaarle XI:n päätös Turun valtiopäivävalitukseen 18.11.1693).

27 Oikeuskäsittelyn aikana raatimiehet kertoivat saaneensa kukin palkakseen vuosittain kolme taaleria rahaa, 1,5 kannua viiniä sekä joka toinen vuosi kolme tynnyriä viljaa, 1,5 leiviskää voita ja yhden lampaan. Tuotteiden hinnat on arvioitu käyttäen yleisiä aikakauden hintatietoja. Palkkatiedoista Bonsdorff 1892, 232; Ranta Ranta, *Turun kaupungin historia 1600–1721*. 2 (Turku: Turun kaupunki, 1975), 577–578.

28 Utdrag ur Åbo stads dombok 1626–1632. Bidrag till Åbo stads historia 1: IV. Utg. af Carl v. Bonsdorff (Helsingfors 1887) (BÅH 1: IV), 9–13 (19.7.1626, 12.8.1626, 14.8.1626, 20.9.1626, 27.9.1626, 6.10.1626, 7.10.1626, 14.10.1626, 16.10.1626); Bonsdorff 1892, 161; Karonen 1994, luku 2.2.

- 29 Tarkkaa tietoa siitä, ketkä raadista osallistuivat kokouksiin ei ole, mutta mikään ei viittaa siihen, että oikeuden toiminta olisi keskeytynyt tai toiminnan laatu heikentynyt ainakaan mainittavasti poikkeusajalla. BÅH 1: IV, 13–18 (25.10.1626, 28.10.1626, 15.11.1626, 18.11.1626).
- 30 BÅH 1: IV, 40–42 (22.–29.11.1627). Vrt. K. R. Melander, *Kuvaus Suomen oloista vuosina 1617–1634. I* (Helsinki 1887), 133–134.
- 31 Knappe oli kaksi kertaa naimisissa, viimeistään vuodesta 1608 vuoteen 1630 Gertrud-nimisen naisen kanssa. Vuonna 1631 hän meni naimisiin aatelisen Anna Munck till Fulckilan kanssa, mikä oli aikakaudella aatellittomalle hyvin poikkeuksellista. Esimerkiksi Karonen 2001; Toropainen 2016, 41, 300.
- 32 Tapauksesta teki kiusallisen se, että Knapen lisäksi lapsien isäksi osoittautui yksi talollisen poika Huittisista, kaksi laivamiestä, turkulainen suurkauppias Gottfrid Rosskamp sekä hakkapeliittojen päällikkönä 30-vuotisessa sodassa kunniaa ja mainetta niittänyt sotaurho Torsten Stålhandske. Agnes Thomasdotter oli lisäksi asian käsittelyaikaan raskaana eräälle rengille. *Bidrag till Åbo stads historia. 1: VI. Utdrag ur Åbo stads dombok 1632–1634.* Utg. af George Granfelt (Helsingfors 1890) (BÅH 1: VI), 209 (TRO 22.10.1634); Toropainen 2016, 143.
- 33 Bonsdorff 1892, 103, 110.
- 34 Esimerkiksi Karonen 1994, 308.
- 35 Tästä esimerkiksi Karonen 1995 sekä Karonen 2017 ja niissä mainitut lähteet.
- 36 Ks. tästä esimerkiksi Lappalainen 2014, 244–247.
- 37 Lehtinen 1961, 371; Erkki Lehtinen, ”Turun hovioikeuden perustamisen taustaa”, Yrjö Blomstedt (toim.), *Turun hovioikeus – Åbo hovrätt 1623 31/10 1973* (Porvoo: WSOY, 1973), 24–26.
- 38 Erkki Lehtinen toteaa (1973, 19, 25 (lainaus)) kuinka ”[s]uurelle osalle Suomen taloushallintohenkilöstöä opetettiin konkreettisesti Turun linnassa istuntojaan pitäneen hovioikeuden merkitystä, sillä talvikaudella 1623–1624 haastettiin ainakin 13 voutia, 9 Älvsborgin lunnaitten kantomiestä sekä 10 muuta henkilöä, joukossa sellaisia herroja kuin Niilo Kijl, Eerik Hare ja Karl Oxenstierna, vastaamaan oikeudessa toiminnastaan.” Turun hovioikeuden hanakasta puuttumisesta paikallisten tuomioistuimien ja virkamiesten toimintaan kertoo myös ainoa laajemmin säilynyt hovioikeuden päätöstaltiokatkelma vuosilta 1623–1629. KA (Turku), Turun hovioikeuden arkisto, arkistotunnus Dbba: 1 päätöksiä (1623–1629). HA: 2 Åbo hofrätts domar, sentenser mm.; Dbba: 2 Tuomionide 1623–1723. Myös Melander 1887, 119–122; Melander 1936, 35–41; Yrjö Blomstedt, *Laamannin- ja kihlakunnantuomarinvirkojen läänittäminen ja hoito Suomessa 1500- ja 1600-luvuilla (1523–1680)* (Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1958), 305; Yrjö Blomstedt, ”Kuninkaallisen Majesteetin Oikeus Suomessa”, Yrjö Blomstedt (toim.), *Turun hovioikeus – Åbo hovrätt 1623 31/10 1973* (Porvoo: WSOY, 1973).
- 39 Esimerkiksi Petri Karonen, *POHJOINEN SUURVALTA. Ruotsi ja Suomi 1521–1809* (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2020) (5. painos), 167; Svante Norrhem, *Uppkomlingarna. Kanslitjänstemännen i 1600-talets Sverige och Europa. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 117* (Umeå: Umeå universitet, 1993); Marko Hakanen, *Vallan verkostoissa. Per Brahe ja hänen klienttinsä 1600-luvun Ruotsin valtakunnassa.* Jyväskylä Studies in Humanities 157 (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2011).
- 40 KA, Turku, Turun hovioikeuden arkisto Dbc: 1 Alistettujen asioiden päätöstaltiöt (1631–1632), 6.3.1632, f. 17 – 18v., 105; Magensista (Magnus) esimerkiksi Toropainen 2016, 132 – 133, 223 – 224, 234.
- 41 BÅH 1: IV, s. 157 (TRO 3.10.1632); Bonsdorff 1892, s. 146–147.
- 42 Esimerkiksi Nils Bielke oli ottanut vuonna 1612 Uplannissa vastaan rahvaan valituksia ja oli vuonna 1616 rauhoittamassa tilannetta Smoolannissa. Sven A. Nilsson, *De stora krigens tid. Om Sverige som militärstat och bondesamhälle.* *Studia Historica Upsaliensia* 161 (Uppsala: Uppsala universitet, 1990), 91.
- 43 Esimerkiksi Nilsson 1990, 81, 86; Marie Lennersand, *Rättvisans och allmogens beskyddare. Den absoluta staten, kommissionerna och tjänstemännen, ca 1680–1730.* *Studia Historica Upsaliensia* 190 (Uppsala: Uppsala universitet, 1999), 12, 33, 41–42.
- 44 Tämän hetken tutkimustilanne ei vielä mahdollista aihepiiriin syvällisempää tarkastelua. Tilapäisiä tutkintaelimiä ja komissioita toimi joka tapauksessa 1600-luvun kaupungeissa muun muassa seuraavissa kaupungeissa: Gävle 1651 (Elfstrand 1946, 501); Västerås 1654 (Olsson 1988, 100–101); Oulu 1654 (Virkkunen 1953); Söderköping 1660 (Björn Helmfrid, *Söderköpings historia [D. 2] Tiden 1568–1690* (Söderköping: S:t Ragnhilds gille, 2011), 154); Upsala 1664 (K. W. Herdin, *Uppsala på 1600-talet. Bidrag till stadens historia. Rättsväsendet. 1 Stadsstyrelsens organisation och rättsskipning* (Uppsala 1926), 181–184; Petré 1958, 28), Uusikaupunki 1667 (Karonen 1995, 189; Petri Karonen, ”Eichman, Casper (ca 1590–ca 1670). Handelsman, borgmästare, riksdagsman”, *Biografiskt lexikon för Finland 1. Svenska tiden* (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet, 2008). URN:NBN:fi:sls-5484-1416928958090 2008); Vänersborg 1650–1670-luku (Carl-Fredrik Corin, *Vänersborgs historia 1. Tiden t. o. m. 1834* (Vänersborg 1944), 133–134, 136–138, 143, 148). Vrt. myös Nilsson 1990, 81–104; Lennersand 1999; SLS <http://fho.sls.fi/uppslagsord/13999/kommissorialratt/>; SAOB: ”Kommission”, 5. merkitys https://www.saob.se/artikel/?unik=K_1987-0028.Lw9w#M_K1987_21226; Nils Herlitz, *Grunddragen av det svenska statskicketets historia* (7. upp.) (Stockholm: Nordstedt, 1967), 120–121.